

Książka Clive Sinclaire'a jest wspaniałym przykładem wydawnictwa poświęconego japońskiej tradycji wojennej a w szczególności zbroi, mieczom, łukom i innym elementom wyposażenia samuraja. Główna jej część dotyczy miecza, i nic dziwnego, bo właśnie miecz był „duszą samuraja” nigdzie indziej na świecie nie otaczano go takim szacunkiem i czią jak w Japonii. Autor z wielką pasją i dokładnością opisuje historię, budowę, elementy głowni, oprawy oraz etykietę mieczy japońskich a także naświetla tło historyczne i wspomina o tradycji „drogi wojownika”. W kolejnych częściach tłumaczenia fragmentów tej książki będą przedstawione niektóre rozdziały, a tekst w miejscach, w których wydaje się to konieczne, opatrzone komentarzem. Życzę milej lektury, tym, którzy zechcą bliżej zapoznać się z pracą Sinclaire'a polecam dokładne przejrzanie oryginału wraz z jego bardzo bogatą szatą graficzną i tymi partiami, które nie zostały przeze mnie uwzględnione. Piotr Faryna

(Fragmenty książki)

CLIVE SINCLAIR

SAMURAJ

Broń i duch japońskiego wojownika

Pozycja ISBN 1-58574-282-1 wydana przez
wydawnictwo The Lyons Press 2001 Lyons Press jest znakiem firmowym The Globe Pequot Press.
Wszelkie prawa zastrzeżone dla Salamander Books Ltd. Członek Chrysalis Group plc

Autor

Od ponad trzydziestu lat Clive Sinclair jest członkiem To-ken Society of Great Britain, najstarszego klubu w Europie zajmującego się konserwacją oraz studiami nad japońskimi mieczami i zbrojami. Obecnie jest też jego prezesem. Przez większą część tego okresu był jednocześnie członkiem NBTHK (Nihon Bijutsu To-ken Hozon Kyokai) zajmującego się podobnymi zagadnieniami w Japonii. W latach 60-tych zaczął studiować sztuki walki, głównie judo, które wprowadziły go w świat japońskiej kultury samurajów oraz wywołały szczególne zainteresowanie japońskim mieczem Szybko zdał sobie sprawę z tego, że zwykłe zainteresowanie tą tematyką mu nie wystarczy i niezbędne jest prowadzenie prac badawczych w sposób skrupulatny i niemal obsesyjny. Sztuki walki, a w szczególności kendo, w którym Clive posiada stopień 4 Dan, pozwoliły mu na zdobycie praktycznego uzupełnienia wiedzy teoretycznej o japońskim mieczu i specyficznej kulturze samurajów. Clive wielokrotnie podróżował do Japonii, aby prowadzić badania nad mieczami najwyższej klasy. Podróże te zaowocowały licznymi znajomościami ze współczesnymi kowalami i innymi artystami - rzemieślnikami współczesnego świata japońskich mieczy. Wiele z nich umożliwiło z kolei uzyskanie obfitej i niezależnej wiedzy oraz doświadczenia na tym ekscytującym polu studiów. Clive napisał wiele artykułów o przeróżnych aspektach sztuki japońskiego miecza. Jest także wydawcą angielskojęzycznego czasopisma poświęconego tej tematyce o nazwie „Nihon-to”.

Od tłumacza:

Słowa i wyrażenia japońskie, w ślad za oryginałem wyróżnione są kursywą. Nazwiska japońskie również w ślad za oryginałem przedstawione są w formie tradycyjnej - najpierw nazwisko a potem imię. W przypisach na dole strony podano polskie (jeżeli istnieją) odpowiedniki użytych w tekście, japońskich lub angielskich, fachowych oznaczeń elementów broni i jej oprawy. Dla wygody czytelnika do I rozdziału dołączony został słowniczek terminów japońskich.

Zastrzeżenie: Tłumaczenie obejmuje jedynie fragmenty publikacji. Tłumaczenie jest wolne, tłumacz dąży do wiernego przekazu, nie ponosi jednak odpowiedzialności za ewentualne błędy i dosłowność, ale też tłumaczenie nie jest przedmiotem żadnych praw autorskich i nie stanowi jakiegokolwiek źródła przychodu lub innych pożytków. (wielkie dzięki dla Kasi i Janusza za komentarze)

Spis treści :

Wstęp

- Kto to jest samuraj?
- Zbroja samuraja (pominięte w tłumaczeniu)
- Krótka historia samurajskiego miecza
- Miecz samuraja (Nihon-to)
- Broń drzewcowa (Yari, Naginata i Nagamaki)
- Łucznicstwo (Yumi i Ya) (pominięte w tłumaczeniu)
- Broń palna samurajów (Tanegashima) (pominięte w tłumaczeniu)

WSTĘP

Od co najmniej tysiąca lat dzieje Japonii są ściśle związane z tradycją elitarniej społeczności militarnej wojowników - samurajów. Ich wpływ na historię był kształtowany przez siłę uzbrojonych ramion i właśnie o białej broni oraz zbrojach będzie mowa w tej książce. Chociaż początkowo, w VII i VIII wieku naszej ery broń była wzorowana na egzemplarzach pochodzących z kontynentu azjatyckiego, bardzo szybko rozwinął się w Japonii styl niepowtarzalny, typowo japoński, wykluczający pomyłkę przy porównywaniu z podobnymi przedmiotami tworzonymi przez inne nacje i fascynujący dla kolekcjonerów. Dzisiaj, podobnie jak dawniej, broń i zbroja samuraja są zarówno niewiarygodnie skuteczne w swojej straszliwej „pracy” jak i niezwykle piękne w formie i strukturze, przez co wciąż stanowią przedmiot podziwu na całym świecie. Od końca wojny na Pacyfiku w 1945 roku biała broń przestała mieć znaczenie praktyczne i nie jest używana w realnej walce. Dzisiaj jej artystyczne bogactwo jest być może nawet bardziej widoczne i doceniane. Jednakże nawet te miecze, włócznie czy inne rodzaje broni, które są współcześnie wytwarzane, muszą prezentować oryginalne, praktyczne właściwości (takie jak możliwość cięcia, odpowiednia wytrzymałość, prawidłowa forma itp.), aby można było je uznać za autentyczne i wiernie oddające cechy pierwowzoru.

Japońskie okresy historyczne związane z produkcją miecza

<i>Nara</i>	710-794	<i>Chokuto</i> (starożytne proste miecze)
<i>Heian</i>	794-1185	
<i>Kamakura</i>	1185-1333	
<i>Nambokucho</i>	1333-1396	<i>Koto</i> (okres „starych” mieczy)
<i>Muromachi</i>	1396-1568	
<i>Aizuchi-Momoyama</i>	1568-1596	
<i>Edo lub Tokugawa</i>	1596-1780	<i>Shinto</i> (okres „nowych” mieczy)
<i>Bakamatsu (późne Edo)</i>	1780-1877	<i>Shinshinto</i> (okres „nowych, nowych” mieczy *)
<i>Meiji, Taisho wczesny Showa</i>	1877-1945	<i>Gendaito</i> („nowoczesne” miecze)
<i>późne Showa i Heisei</i>	1945 -	<i>Shinsakuto</i> (miecze współcześnie wytwarzane)

*włączając pierwsze 8 lat okresu *Meiji*¹

Chociaż niektóre egzemplarze mieczy dotarły na Zachód jeszcze w XVII wieku (głównie jako prezenty dla władców i innych ważnych osób), to dopiero w drugiej połowie XIX wieku, kiedy samurajowie jeszcze wciąż nosili swoje miecze, „japonizmy” szturmem zdobyły Europę. Właśnie w tym czasie zbieracze egzotycznej broni z tego „osobliwego i peryferyjnego” kraju zaczęli tworzyć duże i ważne kolekcje. Niestety, wiele z tych kolekcji zostało rozproszonych, ale kluby i poszczególni ludzie wciąż spotykają się, aby studiować i dyskutować o tych pięknych i cennych przedmiotach kultury materialnej. Co więcej, pasja związana z japońskimi sztukami walki zainspirowała niezliczonych entuzjastów praktykujących współcześnie te sztuki (*budo*) na całym świecie, kontynuując oryginalne założenia *bushido* – drogi wojownika. Wśród nich są osoby zajmujące się sztukami walki z użyciem broni (miecza japońskiego) – *iaido* i *kendo*², choć oczywiście żadna z nich nie ma praktycznego zastosowania we współczesnym społeczeństwie³. Jednak, tak jak od wielu stuleci w Japonii, ciężkie i żmudne ćwiczenia *kendo* oraz innych sztuk walki mają ogromną wartość dla indywidualnego rozwoju zarówno fizycznego jak i mentalnego, a także umiejętności kształtowania stosunków pomiędzy ludźmi a nawet całymi narodami. Takie podejście czyni studia nad bronią japońską, w szczególności mieczem, ważnym rodzajem aktywności kulturalnej dla każdego, kto jest w nie zaangażowany. Można powiedzieć, że studiowanie głowni miecza japońskiego jest czymś w rodzaju teoretycznej, akademickiej strony tego samego, co można odnaleźć w fizycznych ćwiczeniach *kendo*. W rzeczy samej, takie studia stanowią istotnie *kendo*, czyli „drogę miecza”. Temat jest niezmiernie rozległy a przestrzeń ograniczona. Zawężaliśmy zawartość tej książki do głównych rodzajów broni i zbroi samurajskich pomijając niektóre, rzadsze, choć bez wątpienia ważne przykłady, będące pochodnymi od tych, które zostały uwzględnione. Tekst jest napisany z myślą o czytelnikach, którzy są zainteresowani tą tematyką i poszukują pomocy w zdobywaniu informacji. Z góry przepraszam tych, którzy mogą uważać, że poruszane zagadnienia są przedstawione zbyt powierzchownie. W zamierzeniach, książka nie miała mieć charakteru naukowego, lecz mam nadzieję, iż zawiera dosyć wiadomości, aby zainteresować wszystkich, którzy postrzegają „kulturę samurajską” jako coś więcej niż tylko romantyczną ciekawostkę historyczną. Dla wielu nie władających językiem japońskim, temat jest trudny i to zarówno w warstwie leksykalnej jak i terminologicznej. Nawet przeciętny Japończyk może mieć kłopoty ze zrozumieniem wielu specjalistycznych terminów używanych dla opisu właściwości głowni miecza. W związku z tym,

¹(Meiji zaczęło się w 1868. Datowanie epok historycznych w Japonii jest w literaturze różnicowane. Z tym problemem można zapoznać się bliżej np. w książce J. Tubielewicz „Historia Japonii”

²*Kendo* jest sportową wersją szermierki, (podobnie jak europejska szermierka olimpijska). Istnieją sztuki walki mieczem mniej sformalizowane – *kenjutsu*, podzielone na szkoły, *ryu*. *Iaido* jest w zasadzie sztuką szybkiego dobywania miecza, i w takim rozumieniu stanowi element szkół *kenjutsu*. Istnieją szkoły tradycyjne, które kładą nacisk na ten element, stąd podział na „*iaido*” i „*kenjutsu*”. Przykładem szkoły *iaido* jest Muso Shinden Ryu, do drugiej kategorii należy między innymi Katori Shinto Ryu czy też Kashima Shin Ryu. Szkoły te posiadają wielowiekową tradycję i działają także na terenie Polski.

³Zartobliwie można powiedzieć, że poza *yakuza* – oni nadal używają mieczy „w tradycyjny sposób”.

wszędzie tam gdzie było to możliwe, takie słowa lub wyrażenia wyróżnione są w tekście kursywą i objaśnione, jeżeli były użyte po raz pierwszy. Dodatkowe wyjaśnienia zawarte są w słowniku. W przypadku większości japońskich nazwisk, w ślad za rodzimym zwyczajem, najpierw podawane jest nazwisko a po nim imię.

Clive Sinclair

Rozdział 1

Kto to jest samuraj?

„Mówi się, że droga wojownika jest podwójną drogą – pióra i miecza”

Miyamoto Musashi – Go Rin No Sho

Popularny współczesny obraz samuraja w świadomości ludzi Zachodu został ukształtowany przez filmy *Kurosawa Akira*. W tych filmach *Mifune Toshiro* wcielał się w postaci samurajów *Yojinbo*⁴ albo *Sanjuro*⁵, samotnych bohaterów, którzy nie mieli więzów rodzinnych i przemierzali kraj zarabiając na życie swoją nadzwyczajną umiejętnością władania śmiertelnościami mieczem. Ich stalowe spojrzenie i błyszczące oczy mówią nam o sile wewnętrznej i determinacji w gotowości, by wybuchnąć momentalnie skoncentrowaną energią i przerażającą siłą, gdy kolejny łotr czy zbój jest skracany o głowę, a dobro znowu bierze górę nad złem. Ci sami ludzie, są zdolni do podziwiania piękna wiosennie kwitnącej wiśni, czerpania przyjemności z ceremonii picia herbaty, poddawania się urokom poezji i sztuki kaligrafii. Takie widoczne przeciwności są wynikiem wielowiekowej tradycji, rozwoju i wychowania w feudalnym społeczeństwie Japonii. Słowo „*samurai*” pochodzi od starego japońskiego słowa „*saburai*”⁶, które oznacza dosłownie „tego, który służy”. Jest datowane na VIII wiek n.e. W tym czasie w Japonii rządy sprawował cesarz bezpośrednio ze swojej siedziby w stolicy Nara położonej na południe od Kyoto. Cesarz był wszechwładny i głoszono, że jest bezpośrednim potomkiem bogini słońca *Amaterasu*⁷. W rzeczywistości rodzina cesarska wywodziła się od jednego z licznych plemion, które osiedliły się na wyspach japońskich przybywając z kontynentu azjatyckiego⁸. Na stałe wtopili się oni w japońską społeczność podczas wojen z rdzennymi mieszkańcami wysp. Pierwszy cesarz *Jimmu* ustanowił pewien rodzaj przywództwa nad innymi plemionami zgodnie z tradycyjną legendą około 660 p.n.e. Ta data wyznacza w japońskiej mitologii i historii powstanie państwowości i początek linii cesarskiej. Do VIII wieku dwór cesarski był już dobrze ukształtowany, ale sam dwór nie był w stanie zbierać podatków, egzekwować prawa i prowadzić wojen. Rdzenna ludność wyspiarska, *Ainu* stale podważała prawa do własności ziemi i wciąż było niespokojnie na granicach oddalonych od stolicy. „Bрудna robota” nad podporządkowaniem sobie *Ainu* i tłumieniem wyniszczających wewnętrznych waśni była oddana w ręce kilkunastu potężnych militarne rodów. One także zabezpieczały siłą wykonywanie praw i przywilejów różnych świątyń, które zgromadziły rozległe własności ziemskie w następstwie wprowadzenia buddyźmu w okresie *Nara* (710-794).

⁴ Chodzi o *Youjinbou*, którego bohaterem jest *Sanjuuro* (*youjinbou* to po japońsku najemnik – ktoś, kto nie miał stałego zwierzchnika). Upadli samurajowie – znani także pod określeniem *ronin*. Obecnie, żeby było śmieszniej, to samo słowo, *ronin*, oznacza kogoś, kto powtarza rok na studiach.

⁵ „*Sanjuro*” (jap. *Tsubaki Sanjuro*), 1962, „*Straż przyboczna*” (jap. *Yojimbo*), 1961 (Janusz)

⁶ Dokładnie chodzi o słowo *saburau* – czasownik. Od niego pochodzi rzeczownik *saburai* – sługa, sługa zbrojny.

⁷ Jest to nadal uznawane za jeden z „dogmatów” istnienia rodu cesarskiego w Japonii – *kokka-shinto*, czyli gałęzi *shinto* utworzonej tylko po to, aby dać podstawy i dowody boskości rodu cesarskiego.

⁸ Teza ryzykowna. Japończycy są rasą zdecydowanie antropologicznie odrębną od tych spotykanych na kontynencie – raczej bliżsi są Eskimosom i ludom Ameryki Płn..

Głowy rodów były często spokrewnione z rodziną cesarską i mogły tworzyć klany na bazie nieślubnych synów byłych cesarzy⁹. Powszechne były tendencje do tworzenia takich układów, albowiem cesarze mieli wiele konkubin. Utrzymywanie nieślubnego potomstwa wokół dworu stanowiło finansowe obciążenie i wywoływało niszczące kłótnie. Rozwiązaniem stało się wysłanie ich „na wieś”. Nadano im tytuły, dobra ziemskie i rozplynęli się po kraju, gdzie budowali wielkie rezydencje. Chłopi pracujący na roli przynosili wygodne źródło dochodu, zwykle dostarczane jako podatek płacony w ryżu. Od chłopów także wymagano gotowości do służby wojskowej, kiedy to było potrzebne, zarówno w walkach z „barbarzyńcami” z zagranicy jak i z innymi możnowładcami. Sołtys wioski musiał dostarczyć pewną liczbę ludzi, koni i broni w gotowości do walki, jeśli wystąpiły okoliczności uzasadniające werbunek. W zamian, wioski były otoczone nominalnym patronatem danego pana. Po zniknięciu niebezpieczeństwa, chłopci wracali do swoich pól ryżowych, aby uprawiać ziemię – bo przecież ciągle musieli płacić podatki. Ci chłopo-żołnierze byli pierwowzorem *saburai*. „Wysłanie na wieś” kłopotliwych, wojowniczych paniczów miało dwa oblicza i działało jak miecz obosieczny dla cesarskiego dworu, który w międzyczasie przeprowadził się z Nara do Kyoto w 794 r. Dwór odcięty od kłopotliwych spraw, mógł zająć się swoimi normalnymi zajęciami. Gdy otoczenie cesarza pogrążało się w artystycznych, naukowych lub romantycznych dążeniach i skupiało się na miłszych stronach egzystencji, zesłani możnowładcy wiedli surowe, wojenne życie na granicach, ale tworzyli tam niebywale silne militarnie klany. Do wczesnego okresu Heian (794-1185) dwór cesarski przekazał w ręce potężnej rodziny Fujiwara wiele funkcji rządowych. Fujiwara z czasem stali się prawie tak poważani jak rodzina cesarska, mieli ogromne wpływy na dworze i u cesarza, jako że „dostarczali” większość cesarskich małżonek. W istocie, wśród 74 cesarzy pomiędzy 724 i 1900 (data urodzin ostatniego cesarza *Hirohito* albo *Showa*, pod którym to imieniem jest znany pośmiertnie) nie mniej niż 54 urodzonych było z córek Fujiwara. Coraz bardziej, z czasem, zarówno cesarz jak i Fujiwara pozostawiali prowadzenie spraw wojskowych w rękach *bushi* – wojowników, wierząc, że autorytet i prestiż dworu jest wystarczający, aby ich kontrolować. Był to sposób na stonowanie niezadowolenia z tego, że dwór utrzymuje swoje bogactwa i styl życia z podatków płaconych przez właścicieli ziemskich żyjących poza stolicą. Ci sami właściciele mieli wystarczającą siłę, aby rozwijać armie oparte na chłopach *suburai*. Niebezpieczne było to, że jeśliby chcieli, mieliby siłę także do przeprowadzenia rebelii wobec rządu w Kyoto. W końcu epoki *Heian* wyłoniły się dwa wielkie klany, oba mieniące się spadkobiercami królewskimi. Nazywały się *Taira* lub *Heike* oraz *Minamoto* lub *Genji*. *Taira* przekonali cesarza, aby ogłosił *Minamoto* rebeliantami. Po kilku mniejszych potyczkach, zaczęła się otwarta wojna. Trwała od 1180 do 1185 roku. Rezultatem była seria bitew znanych jako Wojna *Gempei*¹⁰, w której na dużą skalę stosowano wszystkie klasyczne składniki legendy samurajskiej. Dwa potężne klany złączyły się w walce na śmierć i życie. Mógł zostać tylko jeden, który przetrwa. Wiele opowieści o samurajskiej waleczności i heroicznej śmierci z tamtych dni do dziś pobrzmiwa w różnych przekazach. Najślynniejsza dotyczy młodego generała *Minamoto* o imieniu *Yoshitsune*. W 1185 roku w wielkiej bitwie w zatoce Dannoura przywódca *Minamoto*, starszy brat *Yoshitsune*, *Yoritomo* ostatecznie rozgromił *Taira*. Zmusił cesarza do mianowania go *shogunem* (dosłownie „generałem-pogromcą barbarzyńców”)¹¹ i ustanowienia urzędu, nie w Kyoto, lecz w małym miasteczku Kamakura daleko na wschód od spokojnego życia stolicy. *Yoritomo* był lepszym administratorem niż wojownikiem, ale z natury był bardzo podejrzliwy. Zwrócił się przeciwko swojemu bratu *Yoshitsune*, który dał tyle zwycięstw rodowi *Minamoto* nad *Tairami*. Miał go złapać i zabić, chociaż romantyczna historia stara się nas przekonać, że *Yoshitsune* udało się uwolnić i zbiec na ląd azjatycki, gdzie stał się wielkim przywódcą Mongołów pod nazwiskiem Genghis Khan, którego wojska następnie próbowały przeprowadzić inwazję na Japonię kilka lat później. Inna historia mówi, że *Yoshitsune* był chroniony do końca przez jego wiernego giermka *Benki* i obaj polegli samotnie na pustkowiu śmiercią zadaną z rąk siepaczy *Yoritomo*. *Yoritomo* był odpowiedzialny za

⁹ Ci synowie nie koniecznie byli nieślubni – po prostu wszyscy inni synowie poza dziedzicem tronu dostawali nazwiska – cesarz nazwiska nie ma – i stawali się zwykłą szlachtą

¹⁰ Czyli *Minamoto-Taira* – zgodnie z czytaniem znaków *Gen* od *Minamoto* i *Hei* od *Taira*.

¹¹ W oryginale „barbarian-suppressing general”, ale dosłownie to określenie oznacza „prowadzący armię”.

rzządzenie krajem z Kamakury, podczas gdy cesarz sprawował raczej funkcje rytualne w Kyoto. Zatem, jeśli cesarz był tytułarnym władcą Japonii, to de facto była ona rządzona przez *shoguna* i jego *samurajów*. Ten system utrzymywał się następnie przez prawie 700 lat. Aż do restauracji cesarstwa w 1868 roku. Klasa samurajska została ukształtowana we wczesnym okresie walk na granicach, gdzie szlachecki rodowód wielu prowincjonalnych możnowładców budował lojalność tych, którzy byli im podporządkowani. Te stosunki były kontynuowane i podtrzymywane w okresie administracji Kamakura. Mistrzostwo w walce rozwinęło się w tym okresie bardzo, bowiem dominowała atmosfera wojennego rzemiosła. Podczas okresu Kamakura (1185-1333) mongolskie armie pod wodzą Genghis Khana, wnuka Kubłai Khana próbowały inwazji na Japonię dwukrotnie. Wielu samurajów miało wtedy okazję do walki, jednak ich taktyka bojowa była na niższym poziomie niż taktyka najeźdźców. Kiedy dumny samuraj preferował pojedynki „jeden na jeden” pomiędzy równymi sobie statusem wojownikami, tak jak to było w czasie Wojen Gempei, Mongołowie stosowali zupełnie odmienne zasady. Szczęśliwie, samurajowie nie musieli poddać się temu testowi na dużą skalę. W obu przypadkach mongolska flota została rozbita przez nagły tajfun - tak zwany „boski wiatr”- *kamikaze*. Stawienie czoła mongolskiemu zagrożeniu stało się praktycznie jedynym, aż do połowy XIX wieku przypadkiem w historii, kiedy wyglądało na to, że kraj opanowała fala patriotyzmu. Lojalność kultywowana z pasją była znacznie węższa. Dominowała wierność i bezkrytyczne podporządkowanie samuraja wobec aktualnego pana lub przywódcy klanu, a nie wobec ojczyzny.¹²

W XIV wieku prowadzone były spory wokół sukcesji i przez prawie 60 lat funkcjonowało dwóch cesarzy, w dwóch ośrodkach władzy. Ten okres pomiędzy 1336 a 1392 jest znany jako *Namboku-cho* (okres północnego i południowego dworu). W międzyczasie koszty przygotowań do obrony przed kolejną inwazją Mongołów przywiodły do upadku szogunatu *Kamakura*¹³ i rozpoczęła się krwawa wojna domowa. Z tego okresu pochodzą tak sławni samurajowie jak *Niita Yoshisada* i *Kusonuki Masahige*. *Niita* zajął Kamakurę i najogólniej mówiąc, przywrócił cesarskie prawa. *Kusonuki* przewodził armii cesarza Godaigo. Jednak jego strategiczne i taktyczne rady zostały zignorowane a cesarz wysłał *Kusonuki* na pewną śmierć w bitwie przeciwko generałowi *Ashikaga Takauji* w miejscu zwanym Minatogawa. *Kusonuki* dał klasyczny pokaz lojalności wobec cesarza i zdecydował się zginąć w walce. Późnym popołudniem gorącego lipcowego dnia w 1336 roku *Kusonuki* pokryty ranami popełnił *seppuku* (rytualne samobójstwo, częściej zwane *hara-kiri*¹⁴). Tragiczna śmierć z własnej ręki zapewniła mu wieczną sławę i gloryfikację jako przykład poświęcenia dla cesarza..

Do 1396 roku rozwiązano problem sukcesji, a *Ashikaga Takauji* przejął stery władzy jako *shogun*. *Ashikaga*. Przeprowadził siedzibę shogunatu z powrotem, z Kamakura na przedmieścia Kyoto - Muromachi i okres od 1338 do 1573 jest znany pod nazwa shogunatu *Muromachi* (lub *Ashikaga*). Wraz z powrotem szogunów z rodu *Ashikaga* do życia w rozwiązłym klimacie dworskim Kyoto sztuka, ceremonia herbaty i inne bardziej wysublimowane strony życia wzięły górę nad pielęgnacją zalet wojennych samurajów. W tym czasie, w prowincjach kraju rosła w siłę liczna grupa *daimyo* (feudalnych możnowładców), którzy utrzymywali stałe armie dla obrony swoich ziem i interesów. *Bushi* (wojownicy), będący na ich usługach, byli wierni i podporządkowani swoim panom. Mieli różne stopnie i system rang w ramach klanu, od generałów, administratorów i doradców aż do skromnych *ashiguru*, czyli pieszych żołnierzy. Samurajowie byli usytuowani w hierarchii społecznej wyżej niż chłopci, kupcy oraz rzemieślnicy i mogli nosić przy sobie broń. Do połowy XV wieku kraj był nękany ciągłymi,

¹² Trzeba brać pod uwagę, że „ojczyzna” ograniczała się wtedy w zasadzie tylko do Honshuu – na resztę wysp zsyłano za karę. Każda prowincja miała od setek lat inne zwyczaje – język też się różnił, do tej pory są naleciałości lokalne w dialektach z północy (Akita na przykład), są tak ogromne, że bez tłumacza miejscowego ani rusz.. „Kraj” – słowo *kuni* – oznacza nie tylko państwo – lecz raczej rodzinne strony. Nawet dziś wielu ludzi czuje patriotyzm raczej na myśl o rodzinnych stronach niż o kraju jako całości.

¹³ Zrzuwały ich także fortuny wydawane na buddyzm – kilku cesarzy stało się wyjątkowo gorliwymi propagatorami buddyzmu i wydawało duże środki na ogromne i bogate świątynie, sprowadzanie z Chin posągów i odlewanie własnych. Kamakura i Nara płynęły złotem – ale raczej tylko tym w świątyniach.

¹⁴ Termin rozpowszechniony, ale tylko w literaturze anglojęzycznej – nikt w Japonii nie mówi: harakiri.

małymi wojnami. Jedni *daimyo* walczyli z drugimi o sukcesję albo handryczyli się o kawałek ziemi. Ten okres trwał przez następne 100 lat i jest znany pod nazwą *Sengoku Jidai* lub „okres kraju w stanie wojny”. Wówczas wzniosły kodeks moralny samurajów, w skład którego wchodziły niekwestionowana lojalność i posłuszeństwo, był stosowany bardziej jako wyjątek niż praktyka. Były to czasy, w których ojciec mordował syna a syn ojca, kiedy bandyta mógł stać się właścicielem ziemskim przez jedną noc, a uroczyste zawierane sojusze i traktaty były łamane bez chwili namysłu. Jednak zdarzały się indywidualne akty bohaterstwa i odwagi lub przykłady świetnie zorganizowanych rodów, choć należały raczej do rzadkości.

Jednym z wielkich i groźnych klanów w tych czasach był ród *Takeda*, na czele którego stał silny i prostoliniwny *daimyo*, *Takeda Shingen*. Z jego górzystej prowincji Kii w centralnej Japonii próbował kontrolować całe państwo, wspierany przez dobrze zorganizowany klan i dziesięciu zdolnych generałów. Jego sąsiad *Uesugi Kenshin* reprezentował mniej więcej podobną siłę, ambicje i dobrą organizację. Obaj walczyli ze sobą nie mniej jak 6 razy pomiędzy 1553 a 1567 rokiem na polu bitwy zwanym Kawanakajima. Wygląda na to, że mieli wobec siebie duży szacunek i respekt a bitwy były toczony w niespiesznej i formalnej atmosferze. Chociaż nierozstrzygnięte, udowodniały bardzo dobre przygotowanie i wyszkolenie walczących oddziałów.

Jeden wypadek pośród tych potyczek, znany jako „solny incydent”, wskazuje, że wiek rycerskości i prawdziwego ducha *bushido* (drogi wojownika) nie całkiem zaginął. Zdarzyło się, że podczas jednej z bitew w Kawanakajima działania klanu *Hojo* odcięły *Takedę* od dostaw zaopatrzenia. Kiedy usłyszał o tym *Uesugi*, którego dominium znajdowało się na wybrzeżu, posłał *Takedzie* sól ze swoich zapasów z wiadomością: „Ja nie walczę solą, ale mieczem”. Jednak takie zachowania były wyjątkiem w praktyce chaotycznego okresu *Sengoku Jidai*. W połowie szesnastego wieku pojawiło się na scenie trzech wielkich działaczy na rzecz zjednoczenia Japonii. Pierwszym był Oda Nobunaga, pomniejszy *daimyo* z prowincji Owari, który jako młody człowiek wykreował się na silnego, bezwzględnego generała. Był jednym z pierwszych, który zauważył wielki potencjał i skuteczność masowo użytej broni palnej, jaka została sprowadzona do Japonii przez Portugalczyków w 1543 roku. Zademonstrował tę taktykę, kiedy rozniósł klan *Takeda*, dowodzony przez syna *Shingena* – *Katsuyori* w bitwie pod Nagashino. Obraz setek samurajów *Takeda* rzucających się bez strachu na ścianę ognia ołowianych kul i umierających w tysiącach, jest naprawdę obrazem chwytającym za serce.

Wysiłki *Ody*, aby zjednoczyć kraj zostały udaremnione przez jego zabójstwo 21 czerwca 1582 roku, kiedy miał zaledwie 48 lat. Zamordował go jeden z „wiernych” generałów *Akechi Mitsuhide*¹⁵, który użył tej typowej dla czasów *Sengoku Jidai* metody własnego awansu. Jednak *Akechi* nie cieszył się długo ze swojego nowego stanowiska, przeżywszy zaledwie kilka dni. Do 30 czerwca utalentowany, choć skromnego pochodzenia generał, *Toyotomi Hideyoshi*, pomścił śmierć swojego pana i podjął kontynuację misji zjednoczeniowej. Kampania *Hideyoshi* była dużym sukcesem a jego armie miały mnóstwo roboty, jednak on sam stanowił także przykład kogoś w rodzaju konesera sztuki. Jego zainteresowania wpłynęły na japońską kulturę, z czego znana jest epoka *Azuchi-Momoyama* (1573-1600). *Hideyoshi* był także wielkim patronem ceremonii herbaty. W tych czasach powszechne stało się noszenie przez samurajów dwóch mieczy - *dai-to*, czyli długiego miecza, któremu towarzyszył *sho-to*, miecz krótki. Para takich mieczy zaczęła być znana pod nazwą *daisho*. Utrzymując pokój, *Hideyoshi* rozpoczął „rozbrajanie” populacji generałów. Nie było to zbyt popularne pośród rebelianckich i dysydenckich członków społeczeństwa. Jednak *Hideyoshi* był bardzo doświadczonym politykiem. Przy okazji skonfiskował miecze chłopów nakazując przetopienie ich na okucia i sworznie do budowy ogromnego posągu Buddy niedaleko Kyoto. To, mówił *Hideyoshi*, przyniesie korzyści ludziom nie tylko w ich życiu, ale także po śmierci. Konfiskata broni pospółstwa podkreśliła przywileje samurajów. Odtąd jedynie oni mieli prawo do noszenia mieczy. Był to początek sztywnych podziałów społecznych, które zostały w następnych latach sformalizowane. W okresie „kraj w pokoju” *daimyo* odkryli, że utrzymywanie ich stałych armii jest kosztowne i niepotrzebne. Samurajowie okazali się zbędni. Nie

¹⁵To imię jest wśród Japończyków synonimem zdrajcy, podobnie jak w kulturze europejskiej Judasz.

przywiązani już do swoich suwerenów, stali się znani jako *ronin* – dosłownie „falujący człowiek”¹⁶ Samurajowie, którzy byli wolni i działali na własną rękę, jako że nikt już ich „nie posiadał” zostali zwolnieni ze swoich feudalnych układów poddańczych. Jednak nadal byli obsesyjnie poświęceni swoim sztukom wojennym. Z powodu masy bezrobotnych roninów powstało ogromne zagrożenie biedą i „łobuzerstwem”. *Hideyoshi* zdecydował się rozproszyć tę energię w nierozważnej inwazji na Koree w 1592 roku. Umarł nie osiągnąwszy żadnych realnych sukcesów na tym polu, a na wieść o jego śmierci generałowie, zawierając pospiesznie traktat pokojowy powrócili do domu. Wtedy na scenę wkroczył trzeci z wielkich mężów działających na rzecz zjednoczenia Japonii – *Tokugawa Ieasu*.¹⁷

Tokugawa Ieasu budował na podwalinach stworzonych przez *Oda Nobunaga* i *Toyotomi Hideyoshi*. Wspominając o tych trzech unifikatorach mówi się że *Nobunaga* zebrał ryż, *Hideyoshi* ugniótł mąkę a *Ieasu* zjadł ciasto. W wielkiej bitwie pod Sekigahara w 1600 roku *Ieasu* efektywnie rozdeptał opozycję. Właściwa strona, po której znalazł się *daimyo* w tej rozstrzygającej walce zdecydowała o wielkim rozwoju jego rodu i statusu na następne 250 lat. *Tokugawa Ieasu* rozpoczął fundację dynastii szogunów i przeniósł rządy do Edo, niewielkiej, bagnistej wioski na terenach Kanto we wschodniej Japonii, która jest lepiej znana pod swoją współczesną nazwą Tokio. Okres *Tokugawa* (lub *Edo*) trwał od 1603 do 1867 roku.

Kiedy Japonia weszła w okres pokoju i stabilizacji roninowie zaczęli szukać sposobów na spożytkowanie umiejętności walki. Niektórzy zdecydowali się na życie poza prawem, inni otwierali szkoły sztuk walki lub nauczali innych sztuk czy rzemiosł, w których byli wyspecjalizowani. Był to także okres wielkich wędrówek sławnych roninów, którym niejednokrotnie towarzyszyła „świta” nawet kilku setek ludzi. Jednym z najlepiej znanych, był zadziwiający *Miyamoto Musashi*¹⁸. Urodzony w 1584 roku pochodził z silnego rodu *Harima* z Kyushu¹⁹ (najbardziej wysuniętej na południe głównej wyspy japońskiej). Jego ojciec był bardzo sprawny w posługiwaniu się mieczem. Sam *Musashi* był roninem z nowego rejonu Mimasaka na zachodzie Japonii. Jako młody chłopiec był bardzo silny, lecz sprawiał wrażenie dzikiego i nieposkromionego. Od najmłodszych lat był zainspirowany nauką *kendo*, szermierki japońskiej. Zaledwie w wieku 13 lat ściał samuraja *Arima Kihei*²⁰ w pojedynku, a kiedy miał lat 16 pokonał *Tadashima Akiyama*. Wydaje się, że *Musashi* nie wystarczała sama techniczna biegłość w sztuce walki mieczem. Poszukiwał w dążeniu do oświecenia (w buddyjskim tego słowa znaczeniu) wyteżonej, żmudnej, trudnej a często bolesnej praktyki *kendo*. Rozpoczął „wędrówkę wojownika”, wiodąc życie bardzo surowe i rzadko się mył – przecież mógł być zaskoczony w kąpielni, bez broni w zasięgu ręki. Wyglądając na zaniedbanego i nędznego człowieka przemierzał kraj, walcząc w pojedynkach i samodzielnie doskonaląc umiejętności szermiercze. Zanim skończył 29 lat miał już na koncie 60 pojedynków, z których wszystkie wygrał.²¹ Był niezwycięzony i zdecydował, że „prawdziwy” miecz nie jest mu już potrzebny. Zatem kontynuował swoją podróż ku oświeceniu i

¹⁶ Raczej „ludzie na falach” – ludzie, którzy nie mają wyznaczonego kierunku i niesie ich fala.

¹⁷ Popularna jest anegdota o reakcjach trzech wyżej wymienionych wodzów na to samo wydarzenie: *Oda Nobunaga* „Jeśli ptak nie śpiewa, zabij go”, *Toyotomi Hideyoshi* „Jeśli ptak nie śpiewa, spraw, by to uczynił („zmuś go“), *Tokugawa Ieasu* „Jeśli ptak nie śpiewa, poczekaj, aż zaśpiewa”. Chodzi o to, że *Nobunaga* był porywczy i jeśli coś było nie po jego myśli, to nie próbował dwa razy. *Hideyoshi* był uparty, próbował parę razy zanim dał spokój. *Ieasu* z kolei był spokojny, cierpliwy i mądry – wołał politykę od miecza.

¹⁸ *Musashi* jest postacią znaną większości współczesnych Japończyków. W roku 2003 telewizja NHK emitowała serial „*Musashi*” o jego życiu. Ostatnio jest moda na *Nobunaga*.

¹⁹ Urodził się trzeciego miesiąca dwunastego roku Tensho (1584) we wsi *Miyamoto* w prowincji *Mimasaka*. Ojcem jego był *Takehito* (muni) *Hirata* nauczyciel szermierki na zamku *Takeyama*. Matką była *Omasa* córka *Munesady Iga-no Kami Shimena* i zmarła zaraz po porodzie. *Musashi* przy narodzinach otrzymał imię *Bennosuke*. Miał w wieku 13 lat metr osiemdziesiąt wzrostu.

²⁰ Podobno nie pokonał go mieczem, ale „rzucił nim o ziemię, po czym *Arima* zginął na miejscu”

²¹ Tajemnicą poliszynela jest, że nie walczył czysto. Jednego z przeciwników zwał do łodzi, a następnie odepchnąwszy od brzegu zastrzelił z łuku. Innego wielkiego szermierza (*Sasaki Kojiro*), powalił niespodziewanym ciosem...wiosła.

zrozumieniu *kendo*, wyposażony jedynie w miecz drewniany jako zupełnie wystarczający. W końcu osiągnął swoje „oświecenie” i stał się mistrzem wielu sztuk. Był ekspertem malarstwa, snycerstwa wyrobu oprawy mieczy, kaligrafii i strategii tak dobrym jak i niepokonanym szermierzem. Dla niego – kiedy wytrzymał lata podążania bardzo ciężką i morderczą ścieżką w poszukiwaniu „drogi” w *kendo* – wszystko było możliwe. Książkę Go Rin No Sho (Księga Pięciu Kręgów)²² podyktował jednemu ze swoich uczniów krotko przed śmiercią. Do dnia dzisiejszego Go Rin No Sho stanowi inspirację dla praktykujących *kendo*, a także dla japońskich biznesmenów planujących strategię eksportu - w duchu „biznesu wojennego”.²³

Tokugawa Iyeasu był błyskotliwym taktykiem i organizatorem. Jednak jego styl rządzenia stworzył państwo policyjne, a metody były jeszcze bardziej uściślone przez jego następców. Samurajowie, którzy wynieśli go do władzy mieli zarówno odpowiednią pozycję jak i przywileje. Z mocy prawa mogli nosić *daisho*, co stanowiło naoczny dowód przynależności do ich klasy. *Ieasu* strategicznie dążył do alokacji lenna *daimyo*, stąd jego zaufani lub rodzinnie powiązani zarządcy mieli nadawane ziemie w sąsiedztwie tych „mniej lubianych”. Takie decyzje zwykle opierały się na zasadzie wynikającej z tego, po której stronie walczył dany *daimyo* pod Sekigaharą lub czy wspierał rodzinę *Tokugawa* przed tą bitwą. Ci, którzy znaleźli się po „złej stronie”, nazywani „zewnątrznymi” (inaczej *tozama*), później, po upadku szogunatu *Tokugawa* w połowie XIX wieku, dadzą zbrojne wsparcie cesarzowi Meiji.

Daimyo budowali zamki, naokoło których rozwijały się miasta, ośrodki przemysłowe i gromadzili się roninowie mający nadzieje na jakieś zatrudnienie. Szczęśliwcom udało się dołączyć do grupy samurajów stanowiących ochronę zamku *daimyo*, inni układali sobie życie najlepiej jak umieli. Od samurajów oczekiwano, aby utrzymywali i szlifowali swoje umiejętności szermiercze, łucznicze i jazdy konnej - istniała wszak obawa, że mogą powrócić czasy *Sengoku Jidai*. Każdy samuraj musiał być przygotowany do walki na śmierć i życie w imieniu swojego pana, na wezwanie, nawet jeśli jego pozycja w strukturze klanu sprowadzała się do urzędnika. Byli zachęcani do myślenia o sobie jako o „już umarłym”, więc i tak nic nie tracili w bitwie, która oferowała im glorię pięknej śmierci w służbie. Nie mogło być większego honoru. Takie myślenie, które było istotą lat wojennych, wtedy zostało sformalizowane w postaci kodeksu moralnego *Bushido*. O wielu aspektach *bushido* pisano traktaty, które określały niemal każdy krok w służbie samuraja. *Hagakure* - książka napisana przez *Yamamoto Tsunetomo*, samuraja klanu *Nabeshima* z prowincji *Hizen*, stała się sławna na całym świecie i przetłumaczona na wiele języków. Co ciekawe, kiedy *Yamamoto* pisał *Hagakure*, Japonia była od wielu lat w stanie pokoju i on sam nigdy nie doświadczył realnej wojny. Jako elita wojskowa samurajowie szanowali swój honor jako najważniejszą rzecz i śmierć była nieuchronną konsekwencją jego naruszenia. Zgodnie z prawem, w przypadku pogwałcenia honoru swojego lub swojego pana, samuraj mógł bez ostrzeżenia zabić kogoś niższego rangą od niego. Słynny przykład tego twardego prawa miał miejsce w 1701 roku na dworze szoguna, i jest do dziś dnia jest przypominany w filmach, książkach i w teatrze *kabuki*. *Shogun* w tamtych czasach wymagał od *daimyo*, aby ci utrzymywali swoje rezydencje w Edo i odwiedzali dwór dwa razy do roku. Ten system zwany *sekin kotai* czynił z rodziny *daimyo* właściwie zakładników szoguna. Był to także kosztowny zwyczaj z perspektywy *daimyo* i oznaczał, że byli oni de facto niemal wciąż w podróży pomiędzy Edo a swoimi domami w prowincjach. W drodze musiała im towarzyszyć liczna i kosztowna rzesza samurajów, którzy tworzyli zbrojną i reprezentacyjną eskortę. W konsekwencji *daimyo* mieli mało czasu i pieniędzy, aby być w stanie przygotowywać rebelie. W 1701 *Asano Takumi no Kami* z prowincji *Aki* (obecnie rejon prefektury *Hiroshima*) miał obowiązek przybyć do pałacu szoguna w Edo. Było niezbędne, aby ściśle przestrzegał protokołu i instrukcji wydanych przez przedstawiciela dworu, który nazywał się *Kira Kozuke no Suke*. *Kira*, przedstawiany jako nikczemnik i skorumpowana jednostka, oczekiwał, że będzie odpowiednio opłacony

²²Zwana też „Księgą Pięciu Zwojów”. Dosłownie to jest to „Zwój pięciu kręgów”.

²³Go Rin No Sho zawiera masę wskazówek dotyczących zachowania, walki, strategii i wielu różnych techniczno-psychologicznych porad. Na przykład w Zwoju Drugim –Krań Wody w rozdziale 2 Musashi podaje zasady wyglądu zewnętrznego wojownika „(...) Twarzy nie pochylaj ani jej nie unoś. Głowy nie przekrzywiał. Oczu nie wytrzeszczaj. Nie marszcz czoła (...) Trzymaj ramiona opuszczone i prosty kręgosłup. Pośladków nie wypinaj „ itd. itd.

za te instrukcje, bowiem bez nich można było się narażać na utratę twarzy. Potraktował pana *Asano* z pogardą, jaką miał dla, w jego mniemaniu, prowincjonalnych prostaków, którzy nie wiedzieli jak się zachować w wyrafinowanych konwencjach na dworze szoguna. Mówi się, że *Asano*, kiedy został doprowadzony do stanu, w którym nie mógł już więcej ścierpieć obrazy, wyciągnął swój krotki miecz i zaatakował *Kira*. Oczywiście było absolutnie zabronione, aby ktoś w pałacu szoguna dobywał miecza i policja *Tokugawa* natychmiast aresztowała *Asano*. Co prawda *Kira* był tylko lekko draśnięty, lecz kara dla *Asano* za ten postępek musiała być wymierzona. Nakazano mu niezwłocznie popełnić *seppuku* (*harakiri*) a jego dobra rodowe zostały skonfiskowane. Można sobie wyobrazić konsternację samurajów *Asano*. Nie tylko ich pan nagle zmarł, ale także zostali „na lodzie”, nie mając komu służyć. Stali się roninami, podczas gdy służba była dla nich najważniejszym ideałem. Bezpańscy, prowadzili odtąd rozwiązłe życie - a nawet niektórzy publicznie się upijali, co stanowiło przekleństwo dla dobrego samuraja. Po dwóch latach takiego zachowania, w pewną śnieżną grudniową noc 47 roninów zebrało się i zaatakowało zamek *Kira*. Znaleźli go, ścieli i po zanieśieniu jego głowy do świątyni *Sengaku-ji*, gdzie został spalony ich pan, poddali się władzom. Szogun bardzo wspierał zachowania rozpowszechniające „ ducha samuraja”, lecz w tym przypadku nie miał innego wyjścia niż polecić wszystkim 47 samurajom popełnienie *seppuku*. I wszyscy, co do jednego tak uczynili. Potem, ten przypadek, znany jako *Chushingura* (Liga Lojalnych Serc)²⁴ stał się legendarnym przykładem dla innych wojowników umierających za swojego pana, szczerze i dokładnie zgodnie z duchem *bushido*. Ten incydent miał miejsce w erze *Genroku* (1688-1704)²⁵. Był to czas kształtowania się nowych stosunków w miastach, gdzie klasa kupców, chociaż niższa socjalnie od samurajów, którzy byli nauczeni pogardy dla prowadzenia „biznesu”, zdobywała coraz większą finansową siłę. Zatem *Chushingura* uderzyła w szczególną strunę, tworząc piękny przykład odpowiedniego według tradycji zachowania samuraja. We wczesnej fazie rządów *Tokugawa* w początkach XVII wieku Japonia była zamknięta dla większości obcokrajowców. Jednak w początkach XIX wieku zagraniczne statki wojenne coraz częściej odwiedzały Japonię a obcokrajowcy starali się wywrzeć wpływ na politykę szoguna wykluczającą możliwość akceptacji cudzoziemców. *Tozama daimyo* wciąż noszący w sercach wspomnienie bitwy pod Sekigahara sprzed 250 lat, orędowni za cesarzem przeciwko szogunowi, wskazując na jego niekompetencję w traktowaniu „barbarzyńców”. W 1853 roku komandor Perry doprowadził do lądowania amerykańskiej eskadry statków wojennych w zatoce Edo. To spowodowało szybki rozwój wypadków. Szogunat zdał sobie sprawę, że nie jest w stanie oprzeć się naciskom na otwarcie granic kraju dla wymiany handlowej. Ta decyzja była krytykowana przez popleczników cesarza i wykorzystywana w ich walce przeciwko szogunowi. *Tozama* z klanów *Satsuma*, *Hizen*, *Tosa* i *Choshu* byli szczególnie wojowniczy i ze swoimi samurajami atakowali, a nawet zabili paru obcych osadników, którzy tworzyli małe społeczności w portach Yokohama i Kobe. W końcu, w 1867 roku szogunat został obalony i mandat władzy, oddany w ręce pierwszego szoguna *Minamoto Yorimoto* w XII wieku, powrócił do cesarza. W 1868 roku cesarz *Meiji* przejął władzę nad państwem w rezultacie tzw. Restauracji *Meiji*. Resztki popleczników wspierających szoguna walczyły w pojedynczych utarczkach. Jedną z nich była tzw. bitwa pod Ueno (dziś część metropolii tokijskiej). W lipcu 1868 roku grupa około 2 do 3 tysięcy roninów, wciąż lojalnych wobec zdetronizowanego szoguna zajęła miejscową świątynię. Spędzili całą noc na wykrzykiwaniu oszczerstw pod adresem żołnierzy nowej władzy, chcąc ich sprowokować. Wzgórze Ueno zostało otoczone 4 lipca i przygniatające siły cesarskie wyeliminowały „niesubordynowane elementy”. Zgodnie z prawdziwą tradycją samurajską, rebelianci walczyli do ostatniego człowieka zdolnego utrzymać miecz. Ta bitwa jest przedstawiona na wzruszającej litografii przechowywanej w Świątyni Pamięci w Ueno. Przejęcie władzy nie obyło się bez trudności. W 1877 roku, bardzo szanowany i konserwatywny samuraj *Satsuma, Saigo Takamori* wzniesił bunt zbrojny przeciwko wprowadzanym zmianom i obecności „barbarzyńskich cudzoziemców” na ziemi japońskiej. Armia

²⁴ Spotyka się nazwy „The League of Loyal Hearts”, „The League of Loyal Retainers” i inne. W rzeczywistości *Chushingura* to tytuł sztuki teatralnej autorstwa Takedy Izumo tłumaczony jako „Skarbiec wasalnej lojalności”)

²⁵ W Osace, w świątyni *Kisshoji*, znajduje się rzeźba upamiętniająca to wydarzenie. Przedstawia ona figury czterdziestu siedmiu samurajów.

powołanych do wojska chłopów zgmiotła tę rebelię, jako że wywijający mieczem i odziany w zbroję samuraj musiał przerobić raz jeszcze lekcję Nagashimo - pociski i kule pobiły miecze, niezależnie od tego, w jakiej randze był ich użytkownik. *Saigo Takamori* odebrał sobie życie w tradycyjny sposób, zajmując jedno z honorowych miejsc w historii samurajów. Następnie w drodze wprowadzenia odpowiednich aktów prawnych samurajowie zostali stopniowo rozbrojeni.²⁶ *Daimyo* musieli oddać swoje majątki na rzecz państwa a samurajowie, w rzeczy samej, zostali „rozwiązani” jako klasa. Zostały zorganizowane standardowe siły zbrojne i samurajowie z ich wojennym zmysłem i umiejętnościami, szybko zajęli w nich stanowiska oficerskie. Dowódcy marynarki głównie pochodzili z klanu *Satsuma*, a *Choshu* stali się kadrami korpusu oficerskiego. Duch *bushido* był także inspiracją w błyskawicznym pędzie kraju ku nowoczesności. Kulminacją stał się oczywiście atak na Pearl Harbour w grudniu 1941 roku, który nastąpił zaledwie 64 lata po rebelii *Satsuma*. Nie można także zaprzeczyć, że bezskuteczne „hurra-ataki” (*banzai*) na Guadacanal, Iwo Jima i inne wyspy Pacyfiku były często prowadzone przez uzbrojonego w miecz oficera, zainspirowanego duchem dawnych wojowników. Podczas wojny na Pacyfiku każdy japoński żołnierz miał przez chwilę możliwość być samurajem. Duch samuraja żyje i dziś wśród japońskich biznesmenów, którzy adaptowali swoje strategie z *Go Rin No Sho*, planując interesy, szczególnie w eksporcie. Ten duch żyje także wśród tych, którzy praktykują iaido, kendo i inne sztuki walki. Japońskie miecze są wciąż wytwarzane i mogą być postrzegane jako uosobienie etyki samurajów. Choć nie mają praktycznego zastosowania oprócz treningu sztuk walki, ich artystyczne własności wciąż obecne w konstrukcji, są naprawdę podziwiane.

(c.d.n.)

Wybrane terminy japońskie

ZBROJA

Do - pancerz zbroi ochraniający brzuch i klatkę piersiową

Do-maru – pancerz do otwierający się na boki

Fukigaeshi – kontynuacja *shikoro* cofnięta do tyłu ochraniająca uszy

Gunpai-uchiwa - wachlarz wojenny używany do sygnalizacji a czasem jako broń

Haidate – zabezpieczenia uda, zwykle z kolczugi na spodniej odzieży

Haramaki – podobne do *do-maru* lecz otwierane z tyłu

Jimbaori – peleryna noszona na zbroi

Kuwagata – dekoracja podobna do rogu umieszczana na przedzie wielu *kabuto*

Kusazuri – „spódniczka” zbroi

Kabuto – hełm

Kebiki-odoshi – zamknięte sznurowanie na zbroi

Kote (gote) - ochraniacze rąk i przedramienia

Kutsu – buty

Kuwari-kabuto - dekoracyjny lub niezwykły hełm

Maedate – herb na przedniej stronie hełmu

Mempo – zbroja-maski na twarz czasem zwana *mengu*

Nodowa – ochrona gardła zwykle w zbrojach starego typu

Saihai – buława dowódcy z paskami papieru na końcu używana do sygnalizacji

Sashimono- sztandar noszony na plecach dla identyfikacji

Shikoro – ochraniacz karku w zbroi

Sode – ochraniacze ramion

Suji-kabuto – hełm ze stojącym obrzeżem

²⁶ Cesarz wydał w roku 1886 roku edykt zabraniający w ogóle publicznego noszenia i co za tym idzie używania mieczy komukolwiek.

Suneate (shino-zutsu)– ochraniacz goleni
Tehen – ornamentacyjna dziura do wentylacji na górze hełmu
Uchidashi-do - pancerz ozdobiony płaskorzeźbami
Yodarekake - ochraniacz gardła przytwierdzony do *mempo*

LUCZNICTWO, BRONŃ DRZEWCOWA, MIECZ

Aikuchi – typ oprawy *tanto*, w którym brak jest gardy (patrz *tsuba*)
Ara-n'ie - proste lub szerokie i wyraźne *nie*
Ashi – postać *hamonu* (patrz *hamon*), która wygląda jak małe „nóżki” biegnące w kierunku ostrza głowni od *habuchi* formując małe strefy przełamania.
Atari - trafiony! Termin używany przez jurora, kiedy jest podana właściwa odpowiedź w *nyusatsu kantei* (zawody w ocenianiu mieczy)²⁷
Ayasugi - falujący wzór na powierzchni miecza najczęściej w głowniach Gassan (patrz *jihada*)
Bo-hi – strudziny, proste wgłębienia wzdłuż głowni dla zmniejszenia ciężaru lub wyważenia miecza
Bonji - inskrypcja sanskrycka na powierzchni miecza
Boshi - brzeg, linia hartowania w okolicy *kissaki*
Bushi – patrz. *samurai*
Chikei - linie nie podobne do *sunagaeshi* lecz znajdujące na *ji*
Choji-abura – olej goździkowy używany do zabezpieczenia głowni przed wilgocią
Choji midare – nieregularna linia kształtowania *hamon*
Chu – „średni” słowo używane do opisanie różnych elementów miecza np. *chu-kissaki*,
chu itame hada (średni lub środkowy)
Daimyo – feudalny możnowładca, właściciel ziemski w Japonii
Dai-saku – miecz wykonany przez ucznia, ale podpisany przez mistrza jego imieniem
Daisho - para mieczy (długi i krótki) noszone razem przez samuraja
Fuchi – obejmująca metalowa, kołnierzyk wykańczający rękojeść od strony *tsuba*, najczęściej w parze pod względem zdobniczym z *kashira*
Fukura – zakrzywiony odcinek części tnącej *kissaki*
Fukusa – kawałek tkaniny jedwabnej lub innej, przez którą przytrzymuje się ostrze obnażonego miecza
Gendaito - miecz produkowany nowożytnie (po 1876 r.) według tradycyjnej metody
Gimei – fałszywy podpis *mei* na mieczu
Ha – linia ostrza lub hartowana część powierzchni głowni
Habaki – element oprawy obejmujący ostrze, widoczny nad *tsubą*,
służący zespoleniu oprawy rękojeści z głownią oraz miecza z jego pochwą
Habuchi – linia rozdzielająca powierzchnie *ji* i *hamon*
Hagiri – uszkodzenia ostrza miecza *ha*
Ha-machi - występ na końcu części tnącej ostrza służący blokowaniu *habaki*
Hamon – hartowana część głowni miecza (także sama linia hartowania)
Hataraki - widoczne na mieczu efekty przekuwania stali np. *ashi*
Hi- rowki grawerowane na powierzchni miecza
Hira tsukuri – kształt głowni płaskiej, trójkątny w przekroju (dosłownie – płasko zrobiony)
Horimono – wzory, symbole, rysunki grawerowane na powierzchni miecza
Ichimonji - słynna grupa mieczników z okresu Kamakura
Iori-mune – przekrój *mune* (tylca) głowni w kształcie spadzistego dachu
Itame – wzór na głowni powstający w wyniku przekucia, podobny do usłojenia drewna
Ji – powierzchnia pomiędzy *shinogi* i linią *hamon*

²⁷ Albo w loterii, konkursie w stylu Milionerzy, gdy ktoś trafi i odpowie na zagadkę.

Jigane – stal używana do kucia mieczy
Jihada – wzory na powierzchni *ji* podobne do struktury drewna
Jumonji-yari – włócznia *yari* w konstrukcji o kształcie krzyża
Kaji – kowal kujący miecze
Kantei – ocena miecza często połączona z turniejem w określaniu kto wykonał miecz bez czytania ²⁸
mei
Kashira – metalowy kapturek zwieńczający rękojeść *tsuka*, najczęściej z otworami na oplot
Katana – miecz japoński noszony ostrzem do góry o długości pow. 3 *shaku* (powyżej 60,6 cm długości)
Katana-kake – stojak na miecz
Kissaki – sztych, końcowa część ostrza
Kodzuka- rękojeść małego nożyka *ko-gatana*
Ko-gatana – mały nożyk umieszczany w oprawie miecza ,najczęściej towarzyszący *wakizashi*
Kogai – szpila służąca do różnych czynności higienicznych przechowywana podobnie jak *ko-gatana*
Koiguchi – gardziel, wejście do pochwy miecza *saya*
Kojiri – trzewik na końcu *saya*
Koshirae – elementy oprawy miecza wyłączając samo ostrze
Kin-meis , **Kinzogan meis** – złota intarsja, podpis na *nakago*
Koto – stare miecze wykonane przed 1596 r.
Kurikata – mocowany na *saya* element z otworami do przeciągnięcia *sageo*
Nakago – trzpień miecza
Masame-hada – proste linie powstałe przy kuciu miecza, biegnące wzdłuż ostrza
Mei – napis na *nakago* oznaczający kowala oraz takie dane jak miejsce i datę wykucia miecza
Mekugi-ana – otwór w rękojeści na *mekugi*
Mekugi – przetyczka najczęściej bambusowa dla umocowania głowni w rękojeści
Mekugi-nuki – młoteczek i wybijak do demontażu *mekugi*
Menuki - ozdobne płaskorzeźby mocowane na rękojeści
Mitsugashira – miejsce połączenia krawędzi *yokote*, *shinogi* i *ko-shinogi*
Mumei – głownia bez sygnatury kowala
Mune – tylec, krawędź miecza po przeciwnej stronie do ostrza
Mune-machi – występ służący blokowaniu *habaki*, po stronie *mune*
Nagasa – klinga miecza bez *nakago*
Naginata - giewia, rodzaj halabardy, zakrzywiony miecz mocowany na długim drzewcu
Nakago – trzpień miecza mocowany w rękojeści
Nie – efekty na klindze miecza w okolicach linii hamon drobne punkty skryształizowanej stali
Nioi – efekty na klindze miecza podobne do *nie*²⁹
Sageo – taśma służąca do opasania się i przymocowania pochwy miecza
Same, Samegawa – skóra rekina, płaszczki na okładziny rękojeści
Samurai- wojownik zwany także *bushi*
Saya – pochwa miecza
Sayagaki – napisy na *shirasaya*
Seppa – metalowa podkładka pod *habaki* i *fuchi*
Shaku – japońska jednostka miary długości 1 *shaku* = ok. 30 cm
Shinogi – linia pomiędzy płaszczynami *ji* i *shinogi-ji*

²⁸ Nie tylko miecza – każdego wyrobu – słowo popularne i normalnie używane – często w formie *kanteikai* – spotkanie lub zgromadzenie w celu oceny jakości.

²⁹ Ciekawe, że *nioi* to zapach, często w znaczeniu przenośnym np. „pachnie mi tu kłamstwem”. Rzeczywiście, to doskonałe skojarzenie! Te efekty są tak maleńkie i ulotne jak „zapach”.

Shinogi-ji – płaszczyzna między *mune* a linią *shinogi*
Shakudo – stop miedzi i złota na różne elementy oprawy miecza
Shinogi zukuri – konstrukcja miecza posiadająca krawędź *shinogi*, najpopularniejszy kształt głowni
Shira-saya – „biała” pochwa, rodzaj prostego, drewnianego futerału do przechowywania miecza
Shinto – miecze “nowe” wyprodukowane w okresie 1596 – 1780r.
Shinshinto – miecze “nowe nowe” wyprodukowane w okresie 1780-1886 r.
Shitodome – ozdobne okucie otworu w *kurikata*
Sori – krzywizna miecza
Suguha – rodzaj *hamon* o prostoliniowym rysunku
Suriage – nakago skrócone, przycięte
Su-yari – prosta włócznia
Tachi – miecz długi, noszony ostrzem do dołu
Tamahagane – specjalna ruda żelaza do wytapiania stali używanej do kucia mieczy
Tanto – miecz bardzo krótki, nóż o długości do 1 *shaku* (ok.30 cm)
Tsuba – garda miecza najczęściej w kształcie zbliżonym do koła
Tsuka- kompletna rękojeść miecza
Tsukaito – taśma bawełniana lub jedwabna do oplotu rękojeści
Tsunagi – replika głowni miecza wykonana z drewna
Tsuru – cięciwa łuku
Uchiko – proszek polerujący do pielęgnacji miecza
Utsuri – mgiełka otaczająca linie *hamon* dająca rozmyte, jaśniejsze refleksy, obecna w mieczach
wysokiej jakości
Wakizashi – miecz “krótki” o długości od 1 do 2 *shaku*
Ya – strzała do łuku
Yajiri – ostrze strzały
Yasurime – równoległe nacięcia na powierzchni *nakago*
Yari – włócznia
Yokote – pionowa linia na klindze oddzielająca *ji* od *kissaki*
Yumi – łuk

